СОЦІОЛОГІЯ ОСВІТИ

УДК 373.66

Д.Ю. АРАБАДЖИЄВ

ПИТАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "СОЦІАЛЬНА РОБОТА"

У статті розглянуто основні питання навчальної мотивації студентів спеціальності "Соціальна робота". Узагальнено основні погляди щодо визначення понять "мотивація" та надано характеристику поняттю "навчальна мотивація". Подано результати дослідження мотивів навчання студентів спеціальності "Соціальна робота".

Ключові слова: *навчальна мотивація, соціальна робота, соціальний працівник.*

У науковій літературі все частіше порушується питання про професійне становлення соціального працівника. Особливої актуальності ця проблема набуває останнім часом. Сьогодні в соціальних службах України працює дуже багато "випадкових" людей, які не мають покликання до цієї професії, але вимушені виконувати функції соціального працівника. Ці функції в більшості випадків полягають у здійсненні "паперової роботи": збір документів, робота з архівом, видача довідок тощо. Але абсолютно очевидно, що поняття "професія соціального працівника" набагато ширше за поняття "діяльність соціального працівника". Професія соціального працівника належить до типу професій "людина – людина", що вимагає вищої кваліфікації фахівця.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників не може обмежуватися лише оволодінням спеціальними знаннями, уміннями, навичками. У процесі виконання професійних функцій фахівець реалізує себе як особистість. Складність роботи соціального працівника зумовлена необхідністю постійного контакту з іншими людьми. Це висуває особливі вимоги до його ціннісно-смислової сфери, змістові аспекти якої потенційно визначають як конструктивні, так і деструктивні особливості його професійної діяльності, формування мотиваційної готовності (чи неготовності) до неї, впливають на успішність фахової підготовки. У такому розумінні ефективна професіоналізація можлива за умови, що професія постає для суб'єкта сферою реалізації його найважливіших особистісних цінностей, що забезпечує мотиваційне налаштування на професійну діяльність.

Мета статті полягає у виявленні показників, що відтворюють мотивацію до навчання студентів спеціальності "Соціальна робота".

© Арабаджиєв Д.Ю., 2012

Завдання:

– охарактеризувати мотивацію як психологічне явище;

– надати визначення мотивації до навчання;

– визначити особливості та проблемні питання мотивації до навчання студентів спеціальності "Соціальна робота" (на прикладі студентів Запорізького національного технічного університету).

Досягненню професійної майстерності сприяє мотиваційний компонент, що забезпечує перетворення знань, умінь і навичок на засоби особистісного й професійного зростання.

Мотивація посідає провідне місце в структурі поведінки особи і є одним з основних понять, які використовуються для пояснення рушійних сил, діяльності в цілому. Мотив, мотивація – спонука до активності та діяльності суб'єкта, пов'язана з прагненням задовольнити певні потреби.

Проблемі мотивації присвячена значна кількість праць учених, які розпочали свої дослідження ще на початку XX ст. на обох берегах Атлантики – у Німеччині й США. Яскравими представниками німецької школи стали Х. Хекхаузен, Г. Мюррей, Н. Ах, Д. Браун, Ф. Хоппе, американської – Г. Олпорт, А. Бандура, Г. Айзенк та ін. Не оминули увагою цю тему й вітчизняні дослідники. Так, В.Г. Асєєв зазначає, що "поняття мотивації в людини… включає всі види спонук: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, ваблення, мотиваційні установки або диспозиції, ідеали тощо" [2, с. 55]. Р.С. Немов визначає мотивацію як "сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її початок, спрямованість і активність" [8, с. 112]. У теорії мотивації А. Маслоу [7] зроблено акцент на прагненні індивіда до безперервного розвитку як провідному мотиві. Мотиви визначаються потребами, які мають декілька рівнів: від біологічних потреб до потреб самоактуалізації. Поведінка залежить від потреб і здібностей та визначається внутрішніми і зовнішніми мотивами. А.Н. Леонтьєв [6] сформулював такі основні положення щодо проблем мотивації. Кожна людина як "суб'єкт діяльності" має потреби. Вони характеризуються, перш за все, наочністю, своєю реалізацією в предметі, який лежить поза людиною або всередині неї, якщо йдеться про так звані функціональні потреби. Сама потреба не володіє спонукальною силою для діяльності. Реальний спонукач цілеспрямованої діяльності – це предмет, що відповідає початковій потребі. Його називають мотивом діяльності, а проблема потреб трансформується в проблему мотивів.

Тому в ролі мотиву можуть бути й потреби, інтереси, бажання, емоції (переживання), переконання, властивості характеру, темпераменту, здібності, звички, досвід людини тощо.

Спонукальна функція мотиву виділена А.Н. Леонтьєвим як одна з основних. Ним також виділений у "чистому" вигляді стимул – мотив, що не володіє смислоутворювальним ефектом, але спонукає до діяльності.

В.І. Ковальов вважає, що мотивація – "стрижень психології особи", тому зміни в мотивації є показником змін, що відбуваються в особі. Людина змінюється у зв'язку зі зміною її ставлення до діяльності, до самої себе й інших людей [5, с. 34].

Розглянувши основні теорії мотивації, можна запропонувати використовувати таке визначення мотивації: мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, механізм, що спонукає людину до певних дій. Таким чином, можна визначити феномен мотивації навчальної діяльності студентів спеціальності "Соціальна робота" як **виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена ця стаття.**

Мотивація діяльності є одним з основних видів мотивації. Проблема мотивації діяльності є однією із центральних у сучасній психології. Вона невід'ємно пов'язана з фундаментальними питаннями, що пов'язані з вирішенням проблеми психологічної детермінації діяльності людини в цілому та навчальної діяльності зокрема.

Різні дослідники використовують подібні, але не синонімічні поняття для позначення цього феномену, а саме: навчальна мотивація, мотивація навчання, мотивація навчальної діяльності, мотиваційна сфера, мотиваційний синдром.

Варта підтримки позиція І.О. Зимньої [3], яка визначає навчальну мотивацію як окремий вид мотивації, що включено в діяльність щодо навчання або навчальну діяльність.

Як зазначає Є.П. Ільїн [4], чимало досліджень мотивації навчальної діяльності несе на собі відбиток недоліків у поглядах на мотивацію та мотив, які існують у психології. Під мотивом навчальної діяльності розуміють усі чинники, які зумовлюють вияви навчальної активності: мету, потреби, установки, почуття обов'язку, інтереси тощо.

У педагогічній психології використовують класифікацію навчальних мотивів з погляду їхнього особистісного значення та функції, яку вони виконують у системі навчальної мотивації. Б.Б. Айсмонтас [1] виділив такі мотиви навчання: соціальні (почуття обов'язку й відповідальність, усвідомлення соціальної значущості навчання, прагнення зайняти певну позицію у відносинах з оточенням, отримати їхнє схвалення); пізнавальні (орієнтація на оволодіння новими знаннями й закономірностями засвоєння способів одержання знань); комунікативні (спілкування з однолітками, дорослими); мотиви саморегуляції (орієнтація на одержання додаткових знань і побудову спеціальної програми самовдосконалення).

Інтерес до навчальної мотивації посилився з упровадженням кредитно-модульної системи навчання, що передбачає суттєве збільшення частки самостійної роботи в навчально-професійній діяльності та орієнтацію на "зрілу", відповідальну особистість студента, здатну приймати рішення й діяти самостійно. У цей час у психолого-педагогічній літературі стосовно мотивації навчання студентів розмежовують поняття "навчальна мотивація" й "професійна мотивація". З одного боку, мотивацію навчальної діяльності студентів не можна прирівнювати до шкільної навчальної мотивації, тому що в неї вже закладено професійну спрямованість. З іншого боку, професійна мотивація студентів ще не відповідає професійній мотивації фахівців, залучених у професійну діяльність.

Ці праці стали основою для розробки методологічного інструментарію дослідження мотивації в майбутніх соціальних працівників, вивчення якої проводилося на базі Запорізького національного технічного університету.

У дослідженні брали участь студенти першого й четвертого курсів Запорізького національного університету, які навчаються за спеціальністю "Соціальна робота".

Відповідно до навчальних програм, за час навчання в університеті студент:

– вивчає етапи й тенденції становлення соціальної роботи як суспільного інституту в Україні та за кордоном, поняття й категорії, принципи та закономірності, форми й рівні соціальної роботи, специфіку її пізнання, прогнозування, проектування, моделювання; суть, зміст, інструментарій, основні методи та види технологій соціальної роботи; економічні, організаційно-управлінські й ціннісні аспекти соціальної роботи; основи соціологічного аналізу; психологічні основи соціальної роботи; основи педагогічної теорії та діяльності, основні форми й методи навчання та виховання, проблеми педагогічної роботи в організаціях, установах і службах соціальної роботи; соціально-медичні основи здоров'я; основи правового забезпечення соціальної роботи;

– опановує методи соціальної роботи з різними групами населення й окремими особами; методи раціональної організації праці, ухвалення управлінських рішень в органах та установи соціальної роботи; методику взаємодії з державними й недержавними установами та організаціями, координації безпосередньої контактної соціальної роботи, проведення заходів консультаційних і профілактичних робіт з вразливими категоріями населення; методи проведення аналітичної, прогнозно-експертної й моніторингової роботи; основні методи психолого-педагогічної діяльності; методи освітньо-виховної роботи в соціальних організаціях і службах;

– знайомиться й освоює основні технології соціальної роботи;

– набуває практичного досвіду в організаціях, установах і службах соціального захисту й обслуговування; досвіду організації та управління підрозділами установ і служб системи соціально захисту, отримання й обробки інформації про систему соціальної роботи, проведення аналізу та моніторингу стану й розвитку об'єктів соціальної роботи, використання інформаційних технологій в органах і установах соціального захисту.

Вибірку дослідження становлять по 50 студентів першого та четвертого курсів спеціальності "Соціальна робота".

Кожен студент відповів на 13 запитань анкети закритого типу.

У ході аналізу результатів анкетування студентів першого й четвертого курсів з'ясовано, що під час вибору спеціальності більшість студентів першого курсу дотримувалася думки про те, що під час вступу вони спочатку хотіли вступати саме на спеціальність "Соціальна робота". Майже однакова кількість студентів як першого, так і четвертого курсів засвідчили, що вони подавали документи більше ніж на одну спеціальність. І значна кількість студентів четвертого курсу не хотіли вступати на цю спеціальність.

У студентів четвертого курсу на момент вступу до університету не було достатньої інформації про цю професію. Щодо студентів першого курсу, то можна припустити, що в них зараз великий обсяг інформації й уявлень про цю спеціальність завдяки тому, що вона вже розвинута та сформована, і студенти вже наперед знають, що вони вивчатимуть, чим займатимуться в майбутньому.

Причини вступу в студентів першого й четвертого курсів різні. Студенти першого курсу вступали на цю спеціальність, керуючись, насамперед, інтересом до професії й отримання знань у цій галузі, а також надалі вони прагнутимуть надавати допомогу людям та реалізовувати свої здібності й навички в цій галузі. Причини вступу четвертого курсу значно відрізняються. На думку студентів четвертого курсу, головною причиною їх вступу було отримання диплома про вищу освіту та відсутність інших альтернатив. Третьою причиною їх вступу є інтерес до спеціальності "Соціальна робота". При цьому майже в рівному співвідношенні студенти першого й четвертого курсів дотримувалися думки про те, що причинами їх вступу є поради родичів і друзів, а також сімейна традиція.

Інтерес і потреба в навчанні в студентів першого курсу найбільше виражена. Якщо ж співвідносити інтерес і ставлення до навчання на четвертому курсі, то можна сказати, що вони є рівними, порівняно з потребою, яка вища за інтерес і ставлення до навчання, але нижча за ту потребу, яка переважає в першого курсу. Звідси так само можна зробити висновок про те, що для студентів першого курсу спеціальність "Соціальна робота" цікавіша й важливіша, ніж студентам четвертого курсу.

Інтелектуально-пізнавальні мотиви виражені найяскравіше як у першого, так і в четвертого курсів. Розглядаючи морально-етичні мотиви, можна зробити висновок про те, що почуття обов'язку й відповідальності, а також допомога людям найбільш виражені в першого курсу, і допомога людям у них виходить на перший план. Якщо розглядати емоційно-естетичні мотиви, то можна сказати, що отримання позитивних емоцій у студентів обох курсів майже однакове, але переважають вони все одно в першого курсу.

У студентів двох курсів рівною мірою більше позитивних емоцій, а ось співвідношення позитивних і негативних емоції більше в першого курсу. Переважання негативних емоцій явно виражене тільки в четвертого курсу, коли в першого курсу негативні емоції відсутні взагалі. Такий розподіл можна пояснити тим, що в студентів старших курсів за роки навчання виникали труднощі й проблеми, з'являлися негативні емоції, які дали такий результат. Крім того, це зумовлено відсутністю інтересу до навчання, непорозуміннями в колективі, відсутністю взаєморозуміння між студентом і викладацьким складом.

Для студентів четвертого курсу важливі оцінки, а для студентів першого курсу – бажання вчитися й одержувати знання. Для студентів четвертого курсу важливі лише оцінки, тому що вони, передусім, прагнуть одержати диплом про вищу освіту. І вони зацікавлені в тому, щоб у їх дипломі були тільки позитивні оцінки.

У студентів у ході навчального процесу виникають труднощі організаційного плану (незручний розклад, відсутність вільного часу). У студентів першого курсу проблеми із засвоєнням матеріалу виникають рідше, на відміну від студентів четвертого курсу, оскільки в них найбільш виражене бажання одержати знання й розвинути свої здібності. Як у першого, так і в четвертого курсів трудності у відносинах з викладачами однаково виявлені.

Студенти першого та четвертого курсів у процесі діяльності ставлять перед собою певну мету, долаючи труднощі на шляху їх досягнення. У старших курсів показник досягнутих цілей вищий, ніж у молодших. Це можна пояснити наявністю досвіду, набутого студентами старших курсів за час навчання. Незважаючи на те, що студенти першого курсу поступаються студентам четвертого курсу в досвіді й навичках, вони йдуть до поставлених цілей, не боячись труднощів, які зустрінуться в подальшій діяльності.

Проведене дослідження навчальної мотивації в студентів молодших і старших курсів спеціальності "соціальна робота" дає змогу зробити такі ***висновки.***

Більшість студентів першого курсу вступали на спеціальність "Соціальна робота", керуючись, перш за все, тим, що вони хочуть навчатися саме на цій спеціальності та хочуть одержувати знання й реалізовувати свої здібності в цій галузі. Головними причинами вступу четвертого курсу є отримання диплома, порада родичів, а також відсутність інших альтернатив.

Навчальні мотиви першого і четвертого курсів різні. У студентів першого курсу найбільше виявляються інтелектуально-пізнавальні мотиви (бажання отримати знання й реалізація своїх здібностей). А в четвертого курсу домінують емоційно-естетичні мотиви (отримання позитивних емоцій та уникнення негативних).

Дослідження питань навчальної мотивації студентів спеціальності "Соціальна робота" відкриває перед нами такі **перспективи подальших розвідок у цьому напрямі:** проведення соціологічних досліджень на тему організації дозвілля, мінімізація навчального стресу, використання прогресивних форм проведення профорієнтаційної роботи з метою оптимізації навчального процесу для студентів цієї спеціальності.

Список використаної літератури

1. Айсмонтас Б.Б. Педагогическая психология : учебное пособие / Б.Б. Айсмонтас. – М. : Московский городской психолого-педагогический университет, 2004. – 368 с.

2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирования личности / В.Г. Асеев. – М. : Мысль, 1976. – 158 с.

3. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник / И.А. Зимняя. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М. : Логос, 2000. – 384 с.

4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы : учебное пособие / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006. – 512 с.

5. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельности / В.И. Ковалев, А.А. Бодалев. – М. : Наука , 1988. – 192 с.

6. Леонтьев А.Н. Психологические основы развития ребенка и обучения / А.Н. Леонтьев. – М. : Смысл, 2009. – 423 с. – (Живая классика).

7. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу ; пер. А.М. Татлыбаева. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с. – (Мастера психологии).

8. Немов Р.С. Психология : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Р.С. Немов. – 2-е изд. – М. : Просвещение : Владос, 1995. – Кн. 2 : Психология образования. – 496 с.

Стаття надійшла до редакції 28 серпня 2012 р.

Арабаджиев Д.Ю. Вопрос учебной мотивации студентов специальности "Социальная работа"

В статье рассмотрены основные вопросы учебной мотивации студентов специальности "Социальная работа". Обобщены основные взгляды относительно определения понятия "мотивация" и подана характеристика понятия "учебная мотивация". Представлены результаты исследования мотивов учебы студентов специальности "Социальная работа".

Ключевые слова: *учебная мотивация, социальная работа, социальный работник.*

Arabadjiev D. The question of study motivation for students of "Social Work" specialty

In the article the questions of are under consideration. The basic points of view on the concept "motivation" are generalized and description of the concept " study motivation" is given. The results of study motivation of students of social work specialty analysis are represented.

Key words: *study motivation, social work, social worker.*